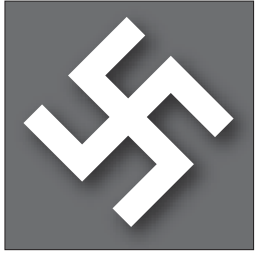

Ingen ved præcis hvor mange jøder, der i dag for 60 år siden slap fra nazisternes besættelse af Europa med livet i behold. I datidens Tjekkosllovakiet vendte mange af de jødiske Holocaust-overlevende tilbage til et nyt liv. De havde set ondskaben i øjnene og følte sig aldrig sikre igen. Derfor skiftede de deres jødiske navne ud og slettede et hvert spor af deres baggrund og tro.

Nadjas hemmelighed

1945 - 2005

ANDEN VERDENSKRIG

Af LOUISE WITH

Jyllands-Postens korrespondent

Prag
Året er 1968, men der er ikke meget ungdomsoprør over 15-årige Nadjas liv i Prag. Det er et helt andet oprør, den spinkle pige kæmper med. Et kaos af ubesvarede spørgsmål.

Hun fandt papirerne kort efter sin 15-års fødselsdag: Sin egen døbsattest og sin tre år ældre søsters. De har ikke samme navn. Søsteren er født Bernstein, mens Nadjas attest bærer navnet Berka. Hun ved godt, at hendes far engang hed Bernstein. Han har fortalt, at han skiftede til Berka, fordi han aldrig blev kaldt andet. Men der er alligevel noget galt, tænker Nadjia. Hun har i ugevis spekuleret på, om hun mon er adopteret? Eller ved en fejl havnet et forkert sted, hvor hun slet ikke hører til? Nadjia med de lyse krøller er vokset op i en helt almindelig tjekkisk familie. Men der har altid været ting, hun ikke har forstået. For hendes far, Ludvik Berka, bærer på en hemmelighed.

I 1915, midt i en verdenskrig, kommer han til verden i byen Jihlava i det, der få år senere bliver til Tjekkosllovakiet. Drengen har talent for sprog og bliver sendt på hotelskole i Lausanne. Han er af en familie, der holder sammen. Op gennem 1930'erne skriver de breve til hinanden og diskuterer intenst på kryds og tværs af Tjekkosllovakiet, Schweiz og Tyskland. Hvor alvorligt skal man tage nazisterne og deres trusler? Skal man rejse eller blive? Vil Tjekkosllovakiet forsvare sig?

Hjem til familien

En fætter i Tyskland beslutter at rejse til Palæstina med sin hustru. Selv begiver Ludvik Bernstein sig ud på en længere rejse, da Anden Verdenskrig bryder ud. Han vil hjem til familien og må via Italien, for der er ikke andre veje. Hans søster og forældre bliver sendt til ghettoen i Theresienstadt. Selv kommer han samme vej kun en uge efter, men han ser aldrig sine forældre igen.

Nadjia har hørt navnet Bernstein før. Opsnapet det fra de voksnes samtaler. Men hver gang, hun spørger sin far, slår han det bare hen og griner. Hun ved godt, at han var i koncentrationslejre. Hun ved også, at farmor og farfar omkom i Auschwitz, men hun ved ikke hvorfor. Ifølge kommunisternes historiebøger, som Nadjia vokser op med, var Anden Verdenskrig en kamp mellem kommunister og fascist. Så det var nok fordi, hendes far kæmpede mod fascismen, tænker hun.

Dødelige tilbagetog

Ingen ved ret meget om, hvad der hændte Ludvik Bernstein under krigen. Han blev kommanderet rundt i Europa fra den ene arbejdslejr til den næste - fra Theresienstadt over Auschwitz og Magdeburg til Riga. I 1945 var han blandt de tusinder af afmagrede og forhutlede fanger, som kort for nazismens sammenbrud blev drevet ud på lange, dødelige tilbagetog dybt ind i Det Tredje Rige. Her skulle de enten udveksles med andre krigsfanger eller simpelthen slås ihjel, så ingen øjenvinder senere ville kunne berette om nazisternes forbrydelser.

Midt under marchen fra Riga lykkes det Ludvik Bernstein at flygte sammen med en polsk kvinde. De gifter sig og rejser til Tyskland. I efterkrigstidens kaos er der arbejde at få som tolk for de amerikanske tropper. Ludvik Bernstein tager officielt navnet Berka, så han kan arbejde i fred. Han er overbevist om, at han er den eneste overlevende i sin familie. Alligevel rejser han til Prag for at lade sine venner vide, at han er i live. Midt i en fest er der pludselig et ansigt, han kender så godt. Det er hans søster. Også Ella Bernstein har skiftet navn. Hun blev gift i Theresienstadt, og nu har hun og hendes mand skiftet efternavnet Porges ud med det tjekkisk-klingende Prokes.

Skilsmisse

Sammen med sin hustru flytter Ludvik Berka ind hos søsteren. Men hustruen vil hjem til Polen, og det ender med skilsmisse. Gennem en bekendt får han arbejde som direktør for det fine Palace Hotel i Prag. Han har jo været på hotelskole og taler

NADJIA POLAKOVA - Måtte vente længe på at få sandheden om sin familie.

Foto: CRAIG ROBINSON

fem sprog. Snart forelsker han sig i hotellets bogholder, en ung tjekkisk dame fra landet. Men svigermor og svigerfar er ikke vilde med ideen. Det er 1948, og kommunisterne er i fuld gang med at sætte sig solidt på magten. Antisemitismen florerer, og brylluppet må aflyses. Først året efter lykkes det Ludvik Berka at få sin brud. Svigermor er med til festen, men svigerfar bliver væk. Og der venter flere problemer.

Ludvik Berka nægter at melde sig ind i kommunistpartiet og må forlade Palace Hotel efter et år. I de tidlige 1950'ere indleder partiet en strøm af retssager mod enhver, der kan tænkes at ville true partiets Stalin- og Moskva-tro linje: Titoister, jøder, slovakiske nationalister, sågar folk der ikke har gjort andet end at opholde sig en tid i udlandet.

Også Ludvik Berka havner i fængsel. Indimellem arbejder han på en restauranter. Han og hustruen får to døtre, den første i 1950 og Nadjia i 1953. De bliver døbt i kirken, men Ludvik Berka bliver hjemme. Han er trods alt ikke kristen, siger han til sin hustru. Det lykkes at finde et nyt job på hotel, men også det varer kun et år. Så er den gal igen, og Ludvik Berka må i retten.

"Jøden hr. Berka"

Nadjia husker, at hendes mor var syg en dag, men alligevel løb ned for at købe avisen. Siden kom far hjem. Mor græd og omfavnede ham, og Nadjia blev lidt jaloux. I dag ved hun, hvad der stod, for hun gemmer stadig udklippet: At "jøden hr. Berka" havde haft problemer, men alligevel var blevet frifundet. Far slap for fængsel denne gang. Men det var ikke godt, at der stod "hr." i stedet for "kommunist Berka." Eller at der stod "jøden". Det giver kun endnu flere problemer. Men Nadjia aner stadig ingenting. Hele familien deler et værelse i

Jindriška-gaden i Prag. Der er hverken vinduer eller bad. Ludvik Berka klager til det ansvarlige boligkontor. Han har to små børn og intet sølly. Men han kan købe et par spejle og se, om han kan fange lyset, får han at vide. Det er i hvert fald, hvad han senere fortæller Nadjia. Menuen står mest på kartoffelsuppe.

Sjov far

Der er ikke meget at grine af i Jindriška, men Nadjas far er sjov - alle problemerne til trods. Ingen kan fortælle vittigheder som han. En gang beder Nadjas mor om penge til nyt tøj.

»Men du har da masser af tøj i skabet,« indvender Ludvik Berka. »Jeg har ingenting at tage på,« svarer hendes mor.

Da hun vågner næste morgen, er skabet tomt. Hendes mand har båret indholdet ned på gaden for »du sagde jo, at du ikke havde noget at tage på.« Nadjia kommer stadig til at grine ved tanken.

En anden gang skal han bare lige følge gæsterne ned til taxaen, men ender med at køre tværs gennem Prag i hjemmesko for at smage en god gullash. Han elsker at have menneske omkring sig. Nyttarsaften kommer alle hans venner på besøg. Nadjia og hendes søster kalder dem onkel og tante. I dag ved hun, at mange af dem var jøder, men de nævner det aldrig med et ord.

Fjølser på kontoret

Nadjia vokser til, og det samme gør hendes nysgerrighed. Da hun endelig finder sin døbsattest, aner hun ikke sine levende råd. Hun grubler i ugevis, før hun får taget sig sammen til at spørge. Først griner hendes mor og far og siger, at de var nogle fjølser på det kontor. De kunne ikke finde ud af at skrive det rigtige navn.

»Men hvorfor har vi skiftet navn?« vil Nadjia vide. Så får hun endelig historien. Om at hendes far og fars familie er jødisk. At det er en hemmelighed, man ikke må tale om til nogen, for det giver kun problemer. Nadjia havde aldrig troet det. Hendes far har hverken sort hår eller en stor næse, som hun har hørt, at jøder har. Men nu falder alting på plads. Nu ved hun, hvorfor der har været al den mystik. Hvorfor far ikke ville sove i mors nyindkøbte sengetøj med korsmønster. Først tænker hun ikke så meget over det. Er bare lykkelig over at høre til i den rigtige familie.

En ny verden

Men efter nogle måneder begynder hun at gå med sin faster til det jødiske hus i Maiselova-gaden, selvom hendes far skælder ud. Det er som en ny verden, der åbner sig. Første gang hun træder ind i den fine Koshet-restaurant er hun helt overvældet. Hun kender kun den snavsede, lokale bodega, hvor folk er fulde og råber. Men her bliver der spillet jazzmusik, gæsterne er i fine jakkesæt og har vin fra Israel under bordene. Hun genkender endda et par børn fra skolen.

En af pigerne synger på hebraisk, og det hele er så spændende. Hendes faster fortæller lidt om livet før krigen. Om familien og de jødiske traditioner. Men hun kan ikke fortælle Ludvik Berkas historie, for heller ikke hun aner, hvad der er hændt ham.

I skolen opdager Nadjia, at der er flere børn som hun. Børn, der har en jødisk mor eller far, som har skiftet navn og aldrig taler om fortiden. Hun spørger sin far igen og igen, men han svarer aldrig.

»Arrh,« siger han bare og slår ud med hånden. Det hele er svært nok i forvejen.

Familien flytter til en bedre lejlighed, men efter retssagen og avisartikler er det endnu sværere at finde

Foto: PRIVAT

Billederne Nadjia Polakovas bedsteførelde, der omkom i Auschwitz under Anden Verdenskrig - og hendes farmor med faren Ludvik Bernstein og hans søster som børn.

arbejde. Nadjas mor får plads på et kontor og må i perioder forsørge familien. Langt om længe lykkes det Ludvik Berka at finde arbejde som tolk for nogle sportsfolk. Det er mindre politisk, og stille og roligt finder han et levebrød. Han arbejder for det tjekkosllovakiske propaganda-kontor, og tager sig af besøgende fra udlandet. Med årene får han en god aftale med et fransk firma. De kan lide ham og betaler halvdelen af hans løn under bordet.

Men Nadjia har problemer i skolen. Hendes far tør ikke veksle de udenlandske penge, så hendes mor kan kun købe ind i særlige valuta-butikker. Der kan man ikke få gymnastiktøj, så Nadjia må gøre gymnastik i sin mors gamle t-shirt. Da hun bliver student, har hun brug for en underskrift på sin ansøgning til universitetet. Hun spørger en klassekammerat, der er medlem af partiet. Men pigen nægter. Hun siger, at det ikke er godt for republikken at bruge uddannelse på den slags mennesker. Nadjia aner ikke, hvad hun mener. Om det er fordi, hendes far er jøde, fordi han ikke er partimedlem, eller slet og ret fordi klassekammeraten ikke kan lide hende.

Mildere med årene

Da Nadjia selv gifter sig, får efternavnet Polakova og to sønner, holder hun op med at komme i Maiselova. Hendes mand er tjekkisk og ikke religiøs, og hun har nok at gøre med at tage sig af drengene.

Ludvik Berka bliver mildere med årene. Han vil stadig ikke fortælle sin egen historie, men er mindre afvisende og kan endda finde på at svare, når hun spørger om krigen og historien. På sine gamle dage bliver Ludvik Berka lidt for tyk. Han er storrørig og spiser altid op. Til jul tømmer han slikskålen, så knapperne springer af skjorten, og han næsten ikke kan få vejret. Nadjia Polakova tænker, at det må være en arv fra krigens tid. Er der noget, der kan gøre hendes far vred, så er det hvis hendes mor beder ham lade være at spise mere. Han har dårligt hjerte, men vil ikke høre. Sidst i 1980'erne får han problemer med øjnene og kan ikke længere køre bil.

Han havde ikke lyst til at leve mere, tænker Nadjia Polakova, da Ludvik Berka dør af et hjerteslag i 1987. 72 år gammel. Historien om, hvad der virkelig hændte ham under Anden Verdenskrig, tager han med sig i graven. Nadjia Polakova og hendes familie finder en gravplads tæt ved deres hjem. Der er hverken kors, Davidstjerner eller andre religiøse symboler. Kun en sten med hans navn.

To år senere tager verden endnu en 180 graders drejning. Berlin-muren falder og med den kommunisternes styre i Tjekkosllovakiet. Nadjia Polako-

va og hendes søster handler hurtigt. Låner penge af deres mor og bestiller en rejse til Israel. Der, ved de, bor en dame, som var gift med deres fars fætter. Gennem Røde Kors fandt hun engang frem til deres faster, som nu er død. Men de har adressen og kalder hende tante.

Utænelig rejse

Det er som en tur til månen, tænker Nadjia Polakova. Hun har ikke engang drømt om at gøre denne rejse, for det har altid været umuligt. Utæneligt. Nu rejser hun og søsteren pludselig rundt i ti dage med en gruppe landsmænd og en ældre slovakisk guide, der viser dem synagoger og forklarer om jødernes historie. Der er så mange fantastiske indtryk, og Nadjia Polakova og hendes søster ved næsten ingenting om bibelen. Hver aften tager de noter og diskuterer i timevis.

Den sidste dag sætter bussen de to søstre af i Haifa. De har en eftermiddag, inden de skal nå et fly fra Tel Aviv samme nat. De låner nogle mønter af en pige og ringer fra en telefonboks. »Hvor er I,« spørger tanten: »Jeg kommer og henter jer.«

Mødet bliver en kæmpe oplevelse. Det allerbedste er, at hun har en hel stak breve og billeder fra før krigens tid. Dem har hun gemt, lige siden hun i 1936 forlod Tyskland med sin mand og kun måtte have 20 kg bagage med. Hun vidste, at hun en dag ville genfinde familien, siger hun. Denne eftermiddag i Haifa ser Nadjia Polakova for første gang et billede af sin farmor og farfar. Og af sin far og faster som små.

Siden har hun besøgt Israel fem gange. Nadjia Polakova, som i dag bor i Prag og arbejder med international kulturudveksling i det tjekkiske kulturministerium, har aldrig tænkt på at konvertere. Hun taler næsten aldrig om sin jødiske baggrund mere og bryder sig hverken om religion eller politik. Men Israel er en del af hendes rødder. Efter hvert besøg tager hun en sten med hjem til sin fars grav. Hun ville ønske, hun kunne have levet et par år mere. Hvis han havde oplevet revolutionen i 1989, kunne han måske have taget et ekstra åndedrag. Fundet vilje til at leve lidt længere.

I stedet sender hun sine børn på besøg i Israel. Den yngste har været to måneder i kibbutz og har studeret hebraisk. Det er vigtigt, ikke for religionens, men for nationalitetens skyld, tænker Nadjia Polakova. Hun kan læse i sin fars families breve, hvor usikre de var i 1930'erne. De anede ikke, om de skulle rejse - eller hvorhen. Hvis der nogen sinde sker sådan noget igen, skal hendes sønner vide, at de har et sted, hvor de kan være i sikkerhed.

louisewith@jp.dk

